

ESSZÉ

Vitéz Ferenc

Hajnali bohóc

Jegyzetek – smink nélkül 2.

70. Valóságteremtés

Ruskin válaszol a kérdésre: a művészet imitálja vagy megteremti-e a valóságot? Yourcenar novellája (*Hogyan menekült meg Vang Fo?*) a művészet valóságteremtő, megszabadító erejéről szól. Mikor az ifjú kínai császár a palotából kilépve találkozik a valósággal, rájön, nem olyan, mint ahogy Vang Fo megfestette azt. A császár az ő képei között nőtt föl, és uralkodása kezdetén a bosszú volt az első vágy, amely irányította. A festőnek meg kell bűnhődnie: a művészet valóságában nem érvényesek a világi szabályok. A festőnek, mielőtt megvakították volna és levágták volna a kezét, még be kellett fejeznie egy képét. A festmény a tengert ábrázolta. Vang Fo kiigazította a hullámokat, s festett a tengerre egy bárkát, bele a tanítványát, aztán odafestette magát is a képre. Míg dolgozott, a palotában egyre magasabb lett a víz, már az udvarnép nyakáig ért. Mikor a császár bosszúja elől elveztek, hirtelen a víz is elapadt a palotából. Vang Fo és tanítványa egyre messzebb hajózott, végül már csak egy apró pont látszott belőlük, csak a sejtés... Csak a remény.

71. Pusztítás

A szíriai háborúban a világörökség jelentős műemlékei pusztultak el. Jóval több, mint Afganisztánban, Líbiában vagy Irakban. Sok hírt hallhattunk-láthattunk erről, azzal is szembe-

sülve, hogy a barbár hódítás előbb a kulturális gyökerektől foszt meg. A jelképektől és az emlékezettől. A szimbólum és emlékezet nélkül kiszolgáltatottak leszünk. Nézzünk körül, mivé lesznek a szakrális helyeink! Éppen most folyik Európa barbarizálódása is.

72. Számvetés

Nem is annyira összegzése a múltnak, mint inkább fölkészülés a jövőre. A legnagyobb készülődés az, mikor az élet végén tartunk számvetést. Nem kell semmilyen „bakancslista” hozzá – a listával együtt születünk. Jó dolog, ha nem három ponttal fejeződik be ez a végső mustra. A pont után a katarzis következik.

73. Katarzisok

- (1.) Hűvös csönd. Forró szív. Csukott szemek mögött a fény.
- (2.) Amikor egy gyermekkórus énekel a templomban, hárfakisérettel.
- (3.) Könnyeid sójában megérzed, hogy az édes milyen viszonylagos.
- (4.) A három megállapítás után mindig van negyedik – ebből tudod meg, hogy van-e közöd az Értelemhez.

74. Három

Élet. Felelősség. Szeretet. Három kulcs. Egyik sem tud Kaput nyitni önmagában. De az sem mindegy, hogy milyen sorrendben forgatjuk a zárban a kulcsokat. Mondatba foglalod, sorrendet alkotsz, és jelentést. Az élet felelősség azok iránt, akik szeretnek.

75. Tizedik

Ha csak minden tizedik versíró ember olvasná mások költeményeit, nálunk a verseskötetek fogynának a legjobban a könyvpiacra.

76. Egy sor

A fű illata ma reggel egy ölelést álmodó lányé.

80. Vonnegut (3.)

Nagy naplóíró volt Kurt Vonnegut is. Nem azért, mert a regényeiben, novelláiban vagy a beszédeiben igen sok az önéletrajzi vonatkozás. Hanem azért, mert megírta, több könyvben is, a családjá és a saját élettörténetét – meglehetősen ironiába, olykor groteszkbe csomagolva és pácolva élete eseményeit, különösképp a találkozásait: másokkal, illetve önmagával. Írt a kétségeiről, vajon jó irányba halad-e a világ; és hogy az igazi rémület: arra ébredni egyszer, hogy az országot gimnazista osztálytársaink vezetik; és a Föld nevű bolygót megmenthettük volna, ha nem vagyunk olyan gyarlók és lusták. De hitt a művészet és a szeretet erejében. Mert mindkettő választ adhat a kétségeinkre.

81. Kétségek

A *Kétségek és bizonyosságok* című kiállításban a hajnali bohóc magára ismert: a játékos, komoly kísérletezésben, az útkezesben. Tele van kétségekkel, és mindig a bizonyosságokat keresné a játékban vagy a sminkjét mosva. Végül arra jutott, hogy kétségekből ugyan sok van, a bizonyosságokból egy is elegendő. Az Egyetlen Bizonyosság le tudja győzni az összes kétséget.

83. Hanem

Nem azért írod, hogy olvassák, hanem mert ilyenkor érzed a körbeáradó szeretetet. És nem azért vágysz a szeretetre, mert nélküle magányos lennél, hanem mert nélküle nem volnál.

84. Nélküle

Azt mondod, hogy nem tudnál megenni autót és világháló nélkül, rohansz a felhősztrádán, s közben egészen jól megvagy például könyvek, csönd nélkül. Nem mintha könyv nélkül (a hangzavarban) boldogtalan volnál, de próbáld meg a lemondást úgy is gyakorolni, hogy amit fontosnak vagy nélkülözhetetlennek hiszel, tedd félre egy kicsit. Talán észreveszed, hogy az elviselhetetlen is elviselhető. Egyszer le kell az elviselhető életről is mondanod – ahogy jöttél: viselet és ruha nélkül, és bohócruhádat a csecsemőholmik mellé teszed. Míg arról, amiről azt gondoltad, rossz, kiderülhet, hogy nem rossz.

89. Védelem

Ha védtelennek érzed magad (mint a hajnali bohóc, ha már nem nevetnek rajta, mert elfelejtették játékát), az ostobák között nem fogsz menedéket találni. Ostobák azok, akik bohócot akarnak látni, hogy nevensenek. A bölcsök is bohócok, de ők nem festik ki estéről estére magukat, hanem visszahúzódnak védekező állásaikba – nem mutogatják szívüket a kacagva tapsoló közönségnek. Úgy védekeznek, hogy csöndben maradnak, és akkor sem szólalnak meg, ha már itt a baj. Ezzel persze nem tudnak segíteni. De a bölcs feladata nem az, hogy segítsen az ostobáknak, mert hiába szóltak volna a baj közeledtén, s hiába szólnának utána is, ha megtörtént. Védelmet nem lehet adni annak, aki folyton maga ellen lendül támadásba...

90. Próféták

A proféták előre figyelmeztetnek, s tragédiájuk az, ha nem hallgat senki rájuk. Vannak utólagos proféták is, akik „megmondták előre” – pedig együtt rohantak bele a tömeggel a semmibe. Belőlük királyok lehetnek, ám ne kívánd magadnak az utólagos profétai királyságot, mert nagy bajban leszel, ha majd a semmin kell neked is uralkodnod.

91. Hatalom

A kis herceg királya nagyon megörült, mikor végre egy alattvalóval találkozott. Az alattvaló hiába volt herceg, az uralkodó nem gondolta volna, hogy különbség van közte és a nem-hercegek között. Ami természetes és szükségszerű, azt is megparancsolta. Viszont uralkodói bölcsességével belátta, hogy a naplemente fölött nincs hatalma. Elővette a kalendáriumot, megnézte benne, hogy aznap percre pontosan mikor nyugszik le a nap. Így jelölte ki a parancs idejét. Mert egy királynak azt is tudnia kell, hogy a parancsvégrehajtáshoz mikor lesznek megfelelőek a „körülmények”. Ha a hadvezérétől azt kívánná, hogy változzék lepkévé, mégsem pillangóként jelenne meg előtte generálisa, nem a tábornok lenne a hibás, hanem az, aki pillangó-katonát szeretne látni. Ez a belátás sokszor hiányzik a hatalomból.

92. Belátás

Be tudok látni egy távolságot. Néha belátom, hogy nem tudom legyőzni a távolságot. Be tudok látni egy szobába. Néha belátom, hogy nem volt érdemes, mert nincs semmilyen titok a szobában. Be tudok látni egy gödör mélyére – ha van a kezemben egy mécses, bevilágíthatok a mélyre. S belátom ott, hogy azért látom magam a mélyben, mert nem volt a kezemben előtte mécses.

93. Mécses

Mi a különbség a mécses és a fáklya közt? Egyik arra szolgál, hogy eligazodjunk az ismert dolgok közt, míg a másik arra, hogy ne maradjunk egyedül az ismeretlenben. A fáklya bevilágítja az alagutat, de a mécses az alagút térképét teszi láthatóvá. Ezért, ha egyszer elindulsz, előbb mécses fényénél vedd szemügyre a fáklyával bevilágítandó alagút térképét.

94. Alagút

Az argentin atomfizikusból lett író, Ernesto Sabato *Az alagút* című kisregénye a hajnali bohóc számára is fontos olvasmány. Látszólag bűnügyi történet, de minden jó krimi lélektani dráma is! Sabato állítólag véletlenül lett író: sokat kellett várakoznia a zürichi repülőtéren, s unalmában megírta a latin-amerikai irodalom egyik remekét (1981-ben jelent meg *Az alagút*). Krimi volna, de nem hagyományos, mert a főhős, egy festő, már első mondatában elárulja, hogy ő a gyilkos. Féltékenységből megölte az egyetlen embert (egy vak férfi feleségét), aki megértette szimbolikus képét. A kritikusok az „alagútban” nemcsak a pusztító és önpusztító féltékenység intellektuálisan szórakoztató és félelmetesen pontos rajzát látják, hanem „filozófiai elbeszélésként” s szorongással teli egzisztencialista műként is aposztrofálják a kisregényt: „az egymással sohase találkozó alagútjárók végzetesen elkerülik egymást” – hiszen a kapcsolatteremtés szinte lehetetlenné válik korunkban (noha ekkor, a magyar fordítás idején, még csak 1987-et írtunk). Vajon ma, több mint harminc év múltán, hány alagút fut egymással párhuzamosan? S ha so-kaig vagyunk alagútban, végül mindannyian megvakulunk.

95. Vakság

Azt mondják, a vakok érzékei kifinomultak: tapintani, hallani, ízlelni, szagolni tudják mindazt, amit a „látók” nem éreznek.

Akik pedig azt hiszik, hogy látnak, róluk kiderül, hogy süketek a belső hangokra. S mivel a belső hangokat nem hallják: vakok lesznek a külső és a fölső létezés csodáival szemben is.

96. Szemben

Mit érzel, amikor szemben állsz a Nappal? – Becsukod a szemed, mert ha hosszan belenéznél, megvakulnál. S mit érzel, mikor szemben állsz a tükörrel? – Javaslom, hogy csukd be a szemed...

97. Tükör

Ha egyszer igazi tükörbe szeretnél nézni, vizsgálj meg tetteidet – és azok következményeit. Nem haszontalan, ha készítesz egy listát is: mit miért tettél, mi lett belőle. Így okok és okozatok tükrében fogod látni az életedet. De készítsd föl magad is jól előtte: mert rá fogsz jönni, hogy nem az vagy, akinek addig hitted magadat.

98. Felkészülés

Felkészülni az ismeretlenre csak úgy lehet, ha minden megismertnek hitt dolog mellé teszel egy kérdőjelet. A világ eddig csak állításokból tevődött számodra össze, az állításokat néha a hiteid megzavarták, melyek ismét csak állításokká formálódtak, de a kérdéseket messze elkerülted. Pedig nem kapsz semmire sem választ, míg nem hagyod magadban eláradni a kérdéseket. És ezt a felkészülést a kérdésekre csak csöndben lehet végezni.

99. Zavar

A csönd – de még a csend is (!) – a hangzavar ellentéte. Lehet hangzavar nemcsak a környezetben, hanem a fejedben,

a szívedben is. Minden jól működő rendszer igyekszik kiiktatni a zavart. Ha pedig e zavarnak te magad vagy az oka, a jól működő rendszer téged is ki fog iktatni.

100. Százegy

A száznak mágikus ereje van – a százegy már többlet, fölösleg és egyúttal hiány is. A száz befejezés, lezárás, a százegy a kezdet. A hajnali bohóc rájött, hogy minden porondzárás új kezdet is, új lehetőség. – Másnap este így nem fog porondra lépni. Eltűnik a nevetésekben.

101. Száz

Csupa nevetés. A könnyek között (a sírás és a nevetés között) igen nehéz különbséget tenni.